

רב אריה לוי – הצדיק הירושלמי

בתי ברויידא-בית הרב אריה לוי, בית הכנסת זהרי חמה, ישיבת עץ חיים-בית הכנסת אחדות ישראל, בית הרב קוק, מוזיאון אסירי המחתרות-כיכר ספרא

"ולמען תספרו לדור אחרון כי היה איש פשוט, בלי שום תיק, אשר אהב את אבותיכם והצטער בצער משפחותיכם, והאהבה נשארה בלבו כמו יקוד אש"
(באגרתו האחרונה, מתוך ספרו של שמחה רז "איש צדיק היה")

לוח זיכרון בבית הכנסת "אחדות ישראל" – ישיבת עץ חיים, בית היתומים הספרדי (צילום דרור אבי) כל התמונות מתוך ויקיפדיה

מאת: שי קיל

עיבוד ועריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידיעת הארץ – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

רב אריה לוי – הצדיק הירושלמי

בתי ברויידא-בית הרב אריה לוי, בית הכנסת זהרי חמה, ישיבת עץ חיים-בית הכנסת אחדות ישראל, בית הרב קוק, מוזיאון אסירי המחתרות-כיכר ספרא

”ולמען תספרו לדור אחרון כי היה איש פשוט, בלי שום תיק, אשר אהב את אבותיכם והצטער בצער משפחותיכם, והאהבה נשארה בלבו כמו יקוד אש”

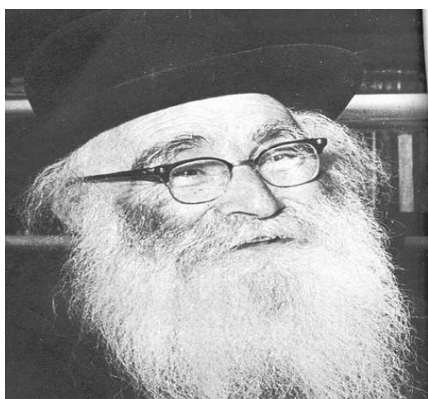
(באגרתו האחרונה, מתוך ספרו של שמחה רז “איש צדיק היה”)

הרב אריה לוי (1885-1969) נולד באורלא שליד ביאליסטוק, בתחום המושב היהודי של האימפריה הרוסית (כיום בפולין). הוא למד בישיבות החשובות שבמזרח אירופה ונחשב מתמיד ועילוי. הרב לוי עלה לארץ ישראל בשנת 1905 ולמד בישיבת “תורת חיים”. הרב חיים ברלין, הרב שמואל סלנט והראי”ה קוק הסמיכו אותו לרבנות. הוא כיהן כמשגיח בתלמוד התורה “עץ חיים” בירושלים. היה ידוע כבעל חסד ונודע בכינויו “רב האסירים” שהוענק לו מפני שכבר בתקופת המנדט הבריטי נהג ללכת רגלית בכל שבת לבקר אסירים בבתי כלא, לעודד את רוחם ולתת להם מכתבים. בפרט נודעו ביקוריו אצל אסירי המחטרות ואצל הנידונים למוות בגרדום. הרב לוי הבריח בבגדיו פתקי דרישת שלום מהאסירים לבני משפחותיהם. הוא ביקר בקביעות גם בבית החולים למצורעים כדי לעודד את יושביו. הרב לוי נפטר בערב שבת הגדול ה’תשכ”ט במרכז הרפואי “הדסה”, ונטמן בו ביום בבית הקברות סנהדריה.

מסלול הסיור בעקבות רב אריה לוי – הצדיק הירושלמי שאהב את ירושלים בכל מאודו ושיותר מכול אהב את האנשים אשר בה ללא קשר לדת, למין ולגזע – עובר בלב לבה של ירושלים ושל ה”ירושלמיות”. נלך בסמטות שכונת נחלאות, נבקר בבתי ברויידא, שם גר אחרי חתונתו, ונמשיך לביתו שברחוב ר’ אריה לוי, שנקרא על שמו לאחר מותו, בשכונת משכנות ישראל. נצעד אל לבית כנסת “זהרי חמה”, שם נהג להתפלל, ואל ישיבת “עץ החיים”, שבה היה ר’ אריה משגיח עד לזקנתו. משם נשים פעמינו לבית כנסת “אחדות ישראל” ע”ש עולי הגרדום, נעבור ליד בית הרב קוק – שקשרי ידידות נקשרו בינו לבין ר’ אריה לוי מאז הגעתו של הרב לוי לארץ ישראל. נסיים במוזאון לוחמי המחטרות, במקום שאליו הגיע ר’ אריה לוי בדבקות כל שבת להחיות את נפשם של האסירים ואת רוחם.

לא איש קומה, אלא בעל שיעור קומה. קטן קומה הוא, אבל לבו – עד השמים. לבו – מן השמים... משקר בני אליו, כדרך שהיה מקרב כל אדם, התחממתי לאורו ואמרתי בלבי: הנה אחד מל”ו צדיקים נסתרים שבזכותם העולם מתקיים. אך לימים שבתי ואמרתי: לא כי, אין ר’ אריה נמנה על אלה, כלום יש בעולם עוד ל”ה כמותו? (שמחה רז, “איש צדיק היה”, עמ’ 9).

מידותיו הטובות של ר’ אריה לוי ומעשי החסד הרבים שעשה היו למושא סיפורים רבים (הסופר שמחה רז, שהיה ממקורביו, קיבץ רבים מהם בשני כרכים), ובזכותם היה נערץ על חלקים נרחבים בציבור.

[הרב אריה לוי](#), מתוך: אתר ואתר

פרטי המסלול

משך זמן המסלול: כ-5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך המסלול: 3 ק"מ.

נקודת התחלה: רחבת ז'ראר בכר, רחוב בצלאל פינת רחוב טרומפלדור.

נקודת סיום: כיכר ספרא.

מגבלות: בבית כנסת "אחדות ישראל" מדרגות רבות וצרות.

דגשי בטיחות: יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

דרגת קושי: קלה, בר נגישות , למעט בבית כנסת "אחדות ישראל".

ציוד מיוחד: אין.

אתרים בתשלום: בית הרב קוק.

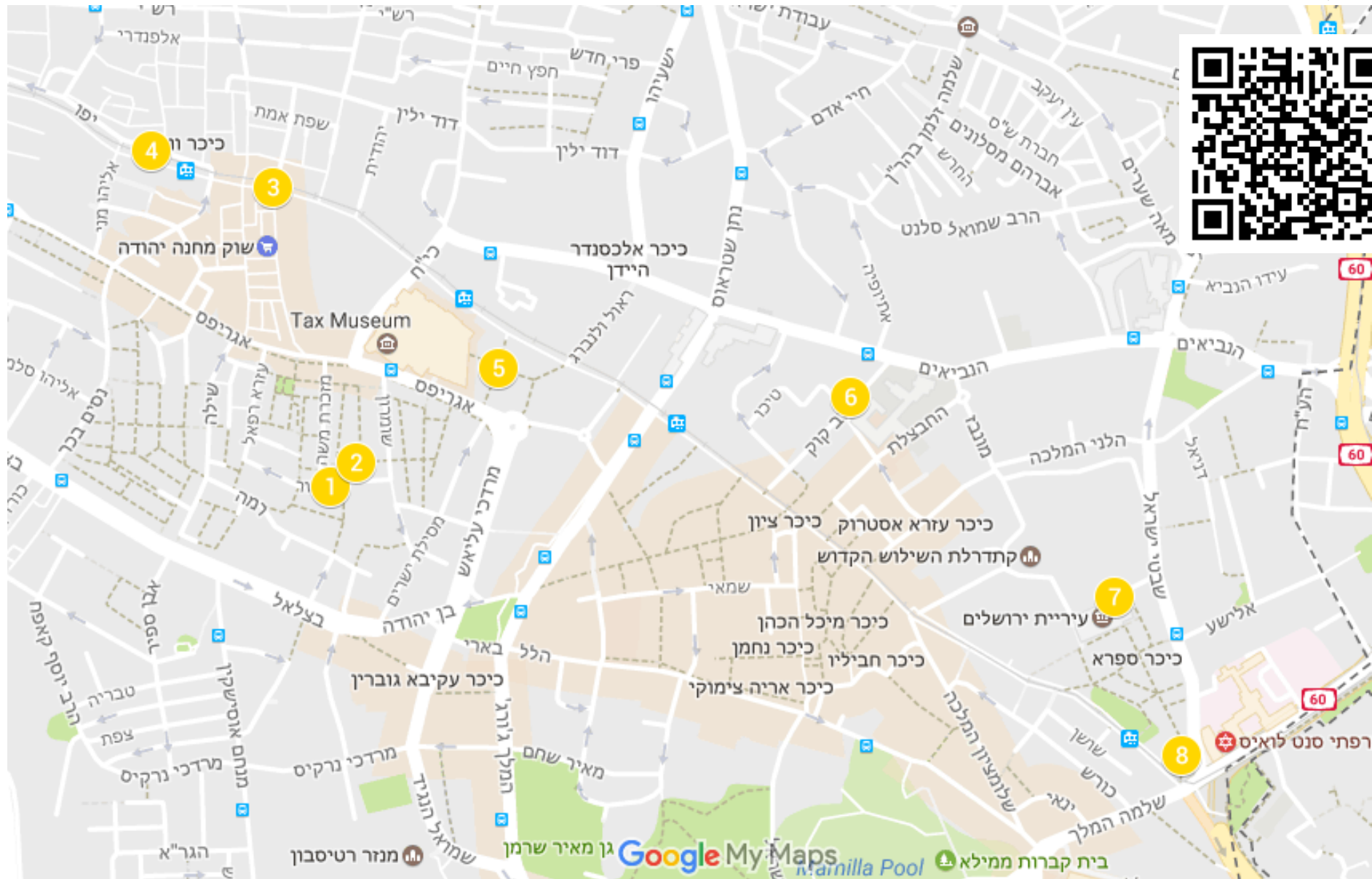
מוזאון אסירי המחתרות.

תיאור ההליכה במסלול

ראשית המסלול **בבתי ברוידא (1)**, ברחוב תבור 17, בביתו הראשון של ר' אריה אחרי נישואיו. משם נמשיך צפונה בסמטה צרה עד לרחוב ר' אריה לוי, נפנה בו ימינה (מזרחה) ונלך לפתח **ביתו הצנוע של ר' אריה (2)** בשכונת משכנות ישראל. נחזור מערבה עד למפגש עם רחוב מזכרת משה, ונפנה צפונה (ימינה) עד רחוב אגריפס. נחצה את הכביש ונפנה מערבה (שמאלה) ומיד צפונה (ימינה) ונלך לאורך רחוב עץ החיים עד רחוב יפו 92, אל **בית כנסת "זהרי חמה" (3)**, שבו התפלל ר' אריה השכם כל בוקר עד מותו. מול בית הכנסת נמצאת **ישיבת "עץ החיים" (4)**. נרד לאורכו של רחוב יפו לכיוון מזרח, נחצה את כיכר הדוידקה ביפו 89 ונפנה דרומה (ימינה) אל סמטה צרה, רחוב משיח בורוכוף. נלך כמה מטרים בצדה המערבי של הסמטה (מימין), ניכנס לחצר בית היתומים הספרדי ונעלה **לבית הכנסת "אחדות ישראל" ע"ש עולי הגרדום (5)**. נחזור לרחוב יפו ונפנה מזרחה (ימינה), נלך לאורך הרחוב הראשי עד בית מספר 46, שם נפנה צפונה (שמאלה) לרחוב הרב קוק ונלך בו עד מפגשו עם רחוב טיכו. נפנה מערבה (שמאלה) אל **ביתו של הרב קוק (6)**. משם נחזור לרחוב הרב קוק, נפנה צפונה (שמאלה) במעלה הרחוב, וברחוב הנביאים נפנה מזרחה (ימינה). נפנה שוב דרומה (ימינה) ברחוב מונבז, נלך לאורכו, נחצה את רחוב הלני המלכה וניכנס לרחוב משה זמורה. בכיכר שבמגרש הרוסים, מול המשטרה והכנסייה, נפנה שמאלה לרחוב חשין. אחרי שנעבור את בתי המשפט, נפנה מזרחה (שמאלה) ונלך במורד רחוב משעול הגבורה בצד צפון (שמאל). ניכנס **למוזאון אסירי המחתרות (7)**. לאחר הביקור במוזאון, נרד אל רחוב שבטי ישראל ונפנה דרומה (ימינה) אל הכניסה המזרחית של **כיכר ספרא (8)**, שבטי ישראל 9 (ליד פסל האריה) שם מסתיים המסלול.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

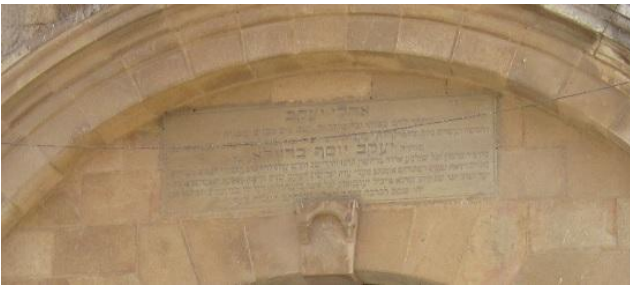

תיאור האתרים שבמסלול

בתי ברוידא (1), רחוב התבור 17

בתי ברוידא היא שכונה חרדית בשולי שכונת נחלאות. שמה הרשמי הוא "אוהלי יעקב", על שם יעקב ברוידא, שתרים לבניינה. בין הסיבות להקמת השכונה, היה הרצון להנציח אותו ואת אשתו שכן הם היו חשוכי בנים: "וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְנֶשֶׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת" (ישעיהו נו, ה). השכונה נוסדה בשנת 1902, והיא מצויה סמוך לשכונת כנסת ישראל. היא נועדה ל**אוכלוסייה חרדית ליטאית** של אנשי היישוב הישן, בניגוד לשכונת בתי ראנד הסמוכה שנועדה ל**אוכלוסייה חסידית**.

הכתובת שבכניסה לשכונה אוהלי יעקב, מתוך: ויקיפדיה

תושבי השכונה נבחרו בקפידה ומנו רק תלמידי חכמים שעסקו בתורה ובהוראה בישיבת "עץ חיים". תושבי השכונה נאלצו לחתום על חוזה שבו התחייבו לא לבצע שינויים במבנה, לשמור על הניקיון ולהתפלל בבית הכנסת של השכונה. בתי השכונה אינם רכוש התושבים, אלא שייכים ל"הקדש ברוידא", והתושבים גרים בשכירות דמי מפתח, דבר שמאפשר למנהלי ההקדש לשמור על צביונה של השכונה.

בהגיעו לירושלים, שכר ר' אריה לויין דירה מאחד "הכוללים". בחוזה השכירות נאמר שעליו לפנותה בתום שנה, ואם לאו יחולו עליו "חרמות" כמנהג הימים ההם. בתום השנה, רצה ר' אריה לעזוב כהבטחתו, אלא שבאותה עת פרצה מלחמת העולם הראשונה. גבאי השכונה פנו אליו בבקשה שיישאר בה שכן אנשים מחו"ל הקשורים ב"כולל" שהיו אמורים לעלות אליה לא הגיעו בשל המלחמה. ר' אריה קיבל את הנימוקים ונשאר. שנה לאחר מכן רצה שוב לעזוב, אולם הייתה זו שנת מגפות, ושוב לא הגיעו העולים לירושלים. הגבאים הפצירו בו שנית להישאר והוא ונשאר. באותה שנה, כשישן בסוכה כמנהגו, בליל שבת, התעורר משנתו בבהלה. דליקה פרצה ואחזה בסוכה ובקושי מילט את נפשו. ר' אריה רץ מיד לגבאי הכולל ואמר: "עונש הוא משמים על שלא כיבדתי חתימתי ולא עזבתי את הדירה בתום השנה כהבטחתי" ועבר לגור בשכונת העוני משכנות ישראל. (זאב אפלבויס, בתוך ספרו של שמחה רז "איש צדיק היה")

בית הרב אריה לויין, מתוך עמוד ענן

ביתו של ר' אריה לויין (2), רחוב ר' אריה לויין

כל עוד הייתה רעייתו של ר' אריה לויין בחיים, התגוררו השניים בקומה העליונה של הבית. לכשנפטרה, מסר ר' אריה לויין דירה זו לבתו והוא ירד לדור בחדר למטה. דירתו צנועה וקטנה, קמרון צר וארוך שבו חדר אחד בלבד. מחיצה הפרידה בין השולחן והמיטה, שהייתה

עשויה חלקי ארגזי עץ, לבין "המטבח" – שכל שהיה בו הוא פתילייה שעליה חימם ר' אריה לעצמו מים. בסמוך היו כיור ומקלחת. וכך סיפר: "כשרעייתי הייתה בחיים, היה זה בית, עתה משנפטרה זו דירה, ולדירה מספיק חדר אחד בלבד". רב אריה לוי לא היה מוכן שיתקינו לו סבוננייה כדי שלא יתכופף וראה בכך מותרות: "למה לי מותרות... לא בניתי לי בית ולא נטעתי כרם, דיי בזיווה והדרה של ירושלים."

גם כשדלפה התקרה בחורף קשה, ודלתות הארון בקושי נפתחו, הסתפק במה שהיה לו: "מה חסר לי? החדר גבוה ממני ואיני צריך להתכופף... מדוע לרוץ בשביל להביא איזה חפץ מחדר שלישי, אם הוא תחת ידי בחדר ראשון! מים יש לי ב"ה וגם חשמל, ובאמת אני גר היום, כמו שאומרים, ממש כמו לורד."

ר' אריה מעולם לא חשב לעבור מביתו, למרות שהפצירו בו רבות לעשות זאת. מעבר להסתפקותו במועט, ראה כי "לאחר אריכות ימים ושנים, מובל האדם מדירתו לקבר צר, אצלי לא יקשה 'המעבר', כי מחדרי להכא, אין הניגוד חריף... אולם, אדם שהורגל לחיות מתוך רווחה ובדירה מפוארת, מה יקשה לו באחרית ימיו להעתיק מקומו לקבר צר" (מתוך: שמחה רז, "איש צדיק היה", עמ' 58-60, בתוך: [לב אבות](#) – שאלה לדיון ביחס לעושר).

[בית כנסת "זהרי חמה" \(3\)](#), רחוב יפו 92

[זהרי חמה - 1905](#) - ויקיפדיה

בראש בניין בית הכנסת "זהרי חמה", היה מגדל עץ שאליו היו הצופים עולים עם שחר לזהות את הרגע שבו השמש מפציעה, ואז היו מתחילים בתפילה. כדי להקל עליהם, החליטו להתקין בראש המבנה שעון שמש, שיצביע במדויק על שעת הזריחה.

במשך למעלה משישים שנה, לא החסיר ר' אריה לוי אף יום אחד [תפילת ותיקין](#) עם עלות השחר כמנהג [הגר"א](#). כזה היה מנהגו אף כשמצב בריאותו נתערער. מצווה זו קיים במסירות נפש, אף בלילות העוצר בימי המנדט הבריטי.

בלכתו לבית הכנסת, היה מקפיד להקדים שלום לכל הנקרא בדרכו, "[הוי מקדים בשלום כל אדם](#)" (אבות ד, טו). ביותר היה מקפיד לברך באשמורת הבוקר את מנקי הרחובות: "בשעה שאנשים עדיין נמים את שנתם, מטריחים מנקי הרחובות את עצמם... מלאכתם אינה נכבדה... משכורתם זעומה ואף על פי כן, מקפידים הם לעשות מלאכתם נאמנה" (מתוך: שמחה רז, איש צדיק היה", עמ' 66).

[ישיבת "עץ החיים" \(4\)](#), רחוב יפו 113

בי"ח בסיוון ה'תר"א (יוני 1841), ייסד [הרב שמואל סלנט](#) את תלמוד התורה "עץ חיים". כיתות הלימוד פוזרו בין חדרים שונים ברחבי העיר העתיקה. רק בתרי"ז (1857), רוכזו התלמידים לקבוצת מבנים סמוכים בחצר בית הכנסת החורבה, לצד בית הדין של ירושלים, ולתלמוד תורה ניתן השם "ישיבת עץ חיים".

[ישבת עץ חיים](#), מתוך: ויקיפדיה

הרעיון החדשני המרכזי היה הקמת מסלול לימודים המתחיל מגיל צעיר ומסתיים לאחר הנישואין, מסלול שבו תלמידים בעלי יכולת דומה לומדים יחדיו. היה זה חידוש לעומת השיטה האשכנזית שהייתה קיימת עד אז בירושלים, לפיה אבות מספר שכרו מלמד ללמד את ילדיהם ללא חלוקה לרמות, בלימוד משותף של בעלי יכולות שונות ושל בני גילאים שונים.

בסוף ימיו, מינה הרב סלנט את הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי לראש הישיבה ולמנהלה, והוא יזם, בשנת תרס"ח (1908), רכישת קרקע גדולה ברחוב יפו להקמת סניף של הישיבה. עם הקמת בנייני הישיבה במרכז העיר, הוקם במקום גם כולל, והוא שימש בעיקר את בוגרי הישיבה. הרב איסר זלמן מלצר, שעלה לארץ ישראל בשנת תרפ"ה (1925), נתמנה לעמוד בראשות הישיבה וכיהן בתפקיד עד יום מותו. הרב אריה לוי נתמנה לכהן למשגיח בתלמוד התורה של הישיבה. ר' אריה לוי היה מאיר פנים לתלמידיו בתלמוד התורה "עץ חיים" בכל בוקר, בכל יום. מבטו הרך והאוהב של ר' אריה היה ידוע לילדי השכונה בירושלים. נפשו יצאה בדברו אליהם או בהסתכלו בהם. "בעת שהיו הילדים הרכים נכנסים ליחדר... היה ר' אריה ממתין ליד פתח החדר או ליד אדן החלון ומתבונן בכל אחד מהם בעת כניסתם..." לשאלת בנו מדוע הוא נוהג כך, השיב: "אני מתבונן בילד זה שמכנסיו קרועות, בחברו שנעליו מרופטות, בשלישי שכנראה רעב הוא... והכיצד ילמד?". בנו סיפר: "לא אחת, היה אבא ז"ל מוציא מעותיו מכיסו ונותנם לתלמידים כדי שישעו לבתיים בלילות החורף ולא יכתתו רגליהם בבוץ" (מתוך: [חמ"ד](#)).

[מראה בית הכנסת](#), צילום: יאיר הרטמן, מתוך: ויקיפדיה

[בית כנסת "אחדות ישראל" ע"ש עולי הגרדום](#) (5), רחוב משיח בורוכוף 4

תנועת "אחדות ישראל", שהייתה שייכת לאגף הדתי של התנועה הרוויזיוניסטית, שפעלה בעיקר בפולין ובארץ ישראל, הקימה את בית הכנסת בשנות השלושים של המאה ה-20, ומכאן שמו. מיד לאחר פתיחת המקום, הוקמה בו תנועת נוער דתית בשם "ברית החשמונאים". בבית כנסת זה התפללו לוחמי אצ"ל ולח"י. עד היום, ותיקי המחותרות מתפללים בו לצד צעירים מהאזור, שבאים ומחיים את התפילה.

לרב אריה לוי היה מקום של כבוד בבית הכנסת שכן היה מקורב ללוחמי המחותרות. מקום מושבו היה בכותל המזרח, ועמוד התפילה שלו, שבו חרות שמו, נמצא עדיין בבית הכנסת.

[הסליקה בבית הכנסת](#)
[אחדות ישראל](#) – יוטיוב

לאחר קום המדינה, בשנת 1955, שונה שמו של בית הכנסת והוא נקרא על שם עולי הגרדום. שלט הנצחה ענק, המנציח גם את בנימין זאב הרצל, זאב ז'בוטינסקי, דוד רזיאל מפקד האצ"ל, אברהם שטרן (יאיר) מפקד הלח"י ויוסף טרומפלדור לצד שנים-עשר עולי הגרדום ו-497 חללי האצ"ל והלח"י, הוצב בבית הכנסת.

שם אחד מופיע פעמיים בלוח ההנצחה: ציונה יפת. מספרים שהשם מופיע פעמיים משום שלא ידעו אם מדובר בבחור או בבחורה. ציונה יפת התגיסה לאצ"ל וביקשה לעבוד בייצור תחמושת. היא עבדה יום ולילה במפעל קטן בתל-אביב. היא מצאה את מותה בפיצוץ שאירע במפעל, והיא בת שמונה-עשרה שנה.

ביום ט' בניסן תשע"ד, במלאות 45 שנה לפטירתו של ר' אריה לוי, הוכתר נכדו, הרב בנימין בנגי לוי, לרב בית הכנסת. וכך אמר: "אהבתו ללוחמי המחתרות לא באה משום שהיה איש פוליטי, בצוואתו מצווה את בניו לא להשתייך לשום מפלגה אלא לדבוק באחדות ישראל" (מתוך: שמחה רז, "איש צדיק היה", עמ' 180).

ר' אריה לוי אהב את אסירי המחתרות משום שהיו נרדפים, "והאלקים יבקש את הנרדף" (קהלת ג, טו):

"מי אני ומה חלקי שאתם תברכוני ותחלקו לי כבוד, הלוא אתם נתתם לי יותר מעשרת מונים מאשר אני נתתי לכם. הלוא אני זכיתי לעמוד במחיצתם של הרוגי מלכות, קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים, שאף מלאכי השרת ושרפי עליון אינם יכולים לעמוד במחיצתם. אתם נצרפתם בכור הייסורים, אתם בני עלייה, ומי אני ומה ערכי לעומתכם" (שם).

בית הרב קוק (6), רחוב הרב קוק 9

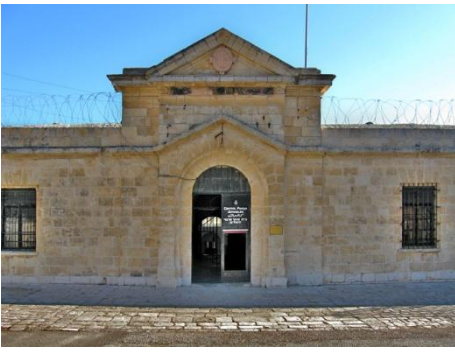
בית הרב קוק, מתוך: ויקיפדיה

הרב הראשון שפגש ר' אריה לוי בהגיעו לארץ ישראל, כשירד בחוף יפו, היה הרב קוק. ומאז נקשרו השניים בקשרי אהבת נפשות. רב אריה הוקיר והעריץ את הרב קוק והיה מנאמני ביתו, ואף הרב קוק זצ"ל השיב לו אהבה רבה, בבחינת "נפשו קשורה בנפשו". פעם שאל רב גדול מחו"ל את הרב קוק מדוע הוא אוהב כל כך את ר' אריה לוי. השיב הרב: "זה עשרים שנה שר' אריה נכנס ויוצא בביתי ומעולם לא שמעתי מפיו מילה בשבחי או מילה בגנותם של אחרים" (שם, עמ' 61). ועוד אמר: "אילו היו בדורנו שלושה יהודים כרב אריה, היה המשיח בא" (מתוך: אתר **דעת**).

כששאלו את הרב קוק, הרב הראשי של ארץ ישראל (1921), מה ראה להמליץ בפני שלטונות בתי הכלא הבריטיים שיהא ר' אריה רבם של האסירים ויטפל בפושעים פליליים ופוליטיים, השיבם: "יש בו, בר' אריה, מידה של גומל חסד בגופו. וכאן סוד נשמתו ותיקונו בעולם" (שם).

מוזאון אסירי המחותרות (7), רחוב משעול הגבורה 1

מוזאון אסירי המחותרות, צילום: תמר הירדני, מתוך: ויקיפדיה

מוזאון אסירי המחותרות נמצא במבנה ששימש אכסניה לצליינים רוסים במאה ה-19. בימי המנדט הבריטי, שימש הבניין בית הסוהר המרכזי. בין השנים 1920-1948, נכלאו בו מאות אסירים מהמחותרות

ה"הגנה", האצ"ל והלח"י.

לא הכול יודעים כי הרב אריה החל את פעולתו עם האסירים

בתפקידו כרב בית הסוהר המרכזי בירושלים. הרב אריה חפץ לכהן כרב האסירים הפליליים, בקהילה זו בחר הרב אריה להיות קהילתו.

שלטונות המנדט פנו לרבנות בבקשה למנות רב לכלא, אך לא נמצא רב שהיה מוכן לוותר על שבתותיו ועל חגיו ו"להתפלל עם העבריינים". רב אריה, שהיה עסוק במעשי צדקה וחסד, נענה לבקשת הרב קוק בנפש חפצה וקיבל את התפקיד שלא על מנת לקבל פרס. הוא לא רצה להיות "רב בית הכלא" אלא "הרב של האסירים". בתחילה, היו האסירים מעשנים בשבתות בפומבי ובפני הרב אריה, והוא לא

העיר להם על כך, אלא ברכם בברכת שבת שלום וביקש מהם להצטרף אליו לתפילה במניין. הוא היה לופת את ידו של אסיר ומרעיף עליו דברי עידוד וחיזוק. בסוף כל ביקור, היה הרב מכתת רגליו ברחובות ירושלים למסור דרישת שלום לקרוביהם של האסירים כדי שגם להם תהיה שמחה בשבת.

כשנתבקש לרשום את קורות חייו, כתב שעיסוקו הוא משגיח רוחני בתלמוד תורה "עץ החיים", והוסיף: "ביקר בשבתות וחגים וגם בחול את אחיו, עם בזוי ושסוי, אשר בבתי הכלא הוחבאו ובמחנות עצורים נעצרו, משך חצי יובל שנים ובלי שום קבלת פרס" (מתוך: שמחה רז, "איש צדיק היה", עמ' 139).

בשנת תרצ"ט, הכריזו 90 אסירים על שביתת רעב, בהם דוד רזיאל, ראש האצ"ל, ואברהם שטרן, ראש הלח"י. מכובדים ואישים מכל הארץ באו אליהם להשפיע עליהם להפסיק את שביתת הרעב, שארכה מעל עשרה ימים ושסיכנה את חייהם, אך הם סירבו ועמדו על דעתם להמשיך לשבות ויהי מה. אך כאשר בא רב אריה ובכה כילד והתחנן כאב המתחנן לפני ילדיו ואמר בקול חנוק: "הלוא יודעים אתם כי נפשי קשורה בנפשכם ואיך אוכל לחיות אם אתם תמשיכו בשביתה", נשברו שובתי הרעב משום שלא יכלו לראות בצערו של הרב (שם, עמ' 152-153).

כיכר ספרא (8) שבטי ישראל 9

כיכר ספרא, צילום: גילה ברנד, מתוך: ויקיפדיה

סיפר הרב חיים יעקב לוי, בנו של הרב אריה לוי:

מידה אחת הייתה לאבא, והיא שורש וכתר למעשיו הטובים. הייתה זו מידת הענווה שהצטיין בה למעלה מבינת אנוש. "הווה שפל רוח בפני כל אדם" (אבות א, טו).

יכול אני להעיד על אבא זצ"ל שהיה ענו כלפי כל אדם, הרכין ראשו מפני הגדול ממנו, כפף ראשו מפני הקטן

פסל אריה, צילום רונית בין

ממנו, אף נכנע בפני מי שהיה, או נדמה שהוא, בדומה או בשווה לו. (שם, עמ' 48)

"לא איש קומה, אלא בעל שיעור קומה. קטן קומה הוא, אבל לבו – עד השמים. לבו – מן השמים".

נכדו, בנימין בנג'י לוי, אמר עליו בטקס הכתרתו לרב בית כנסת "אחדות ישראל": "ר' אריה היה דמות של תורת חסד, של אהבת חסד, של רדיפת חסד" (מתוך: [טקס ההכתרה](#), יוטיוב).

כיכר ספרא נבנתה בשנת 1933 כחלק מקריית עיריית ירושלים במקום. היא נקראת על שם יעקב ואסתר ספרא, הוריהם של יוסף ואדמונד ספרא, אנשי עסקים יהודים ונדבנים ידועים יוצאי העיר חלב שבסוריה, שפעלו רבות למען ירושלים ושתרמו מכספם לבניית הכיכר.

ביבליוגרפיה מומלצת

- דוד, עדי (2009), **אריה ברחובות ירושלים** (קומיקס בעקבות רב אריה לוי), ירושלים: בית המלמדים.
- רז, שמחה (1996), **צדיק יסוד עולם, מסכת חיינו של רבי אריה לוי**, ירושלים: יריד הספרים.
- רז, שמחה (2005), **איש צדיק היה, מסכת חיינו של רבי אריה לוי**, ירושלים: ש' זק ושות'.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [בעקבות הרב אריה לוי](#) – סרט, 95 דק'.
- הנערה [שירה סגל בעקבות הרב אריה לוי](#) – סרט ביוטיוב, 22 דק'.
- [הרב אריה לוי](#) – סרט ביוטיוב, 45 דק'.
- [מספרים על ר' אריה לוי](#) – יוטיוב, 10 דק'.
- [משפטים ידועים של רב אריה לוי](#) – ויקיציטוט.
- [סנדלים תנ"כיים: בעקבות רבי אריה לוי זצ"ל](#).
- [על ר' אריה לוי – האיש ופועלו](#) – אתר השבת.
- [ריכוז מאמרים בנושא: ר' אריה לוי, רב האסירים](#) – נח זבולוני.